

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

УДК 792.6:791.4.071.2

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2024-6-1>

Наталя АРХІПОВА

здобувачка другого року третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, старший викладач кафедри музичного мистецтва та звукорежисури, Міжнародний гуманітарний університет, Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, Україна, 65009

ORCID: 0009-0003-5524-9639

Бібліографічний опис статті: Архіпова, Н. (2024). Архетипові образи у жанрі мюзиклу: культурна спадщина і трансформація у дзеркалі часу. *Fine Art and Culture Studies*, 6, 3–8, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-6-1>

АРХЕТИПОВІ ОБРАЗИ У ЖАНРІ МЮЗИКЛУ: КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА І ТРАНСФОРМАЦІЯ У ДЗЕРКАЛІ ЧАСУ

Мета роботи – аналіз архетипових образів та притаманної їм культурної спадщини у жанрі мюзиклу, а також трансформацій даних образів у контексті соціокультурних змін та вимог глядача. Дослідження спрямоване на виявлення взаємозв'язку ключових юнґіанських архетипів та персонажів мюзиклу, які впливають на структуру та драматургію сценічних творів, а також трансформації архетипів-персонажів у зв'язку з еволюцією жанру мюзикла в історичній та сучасній перспективі. Акцентовано увагу на ролі мюзиклу як багатошарового мистецького явища, що поєднує в собі традиції міфу, класичної літератури та поп-культури.

Методологія дослідження базується на інтердисциплінарному підході, що поєднує елементи психології, культурології та музикознавства. У статті використано загальний аналіз класичних і сучасних мюзиклів, зокрема творів, які базуються на міфологічних і літературних сюжетах, що дозволяє простежити збереження і модифікацію архетипів Героя, Антагоніста, Батька, Тіні, Мудреця та інших.

Наукова новизна дослідження полягає у висвітленні процесу адаптації архетипових структур у жанрі мюзиклу з урахуванням впливу соціокультурних змін. У статті виявлені еволюційні шляхи архетипових образів, що пов'язано з запитами аудиторії, технологічного прогресу та тенденції глобалізації. Уперше досліджено трансформацію архетипів у контексті музичних засобів виразності та сценічної естетики жанру мюзикла.

У висновках наголошується, що архетипові образи виступають стрижнем драматургії жанру мюзиклу, забезпечуючи йому цілісність та багатогранність. Водночас їхня адаптація до сучасних умов демонструє здатність жанру інтегрувати нові соціальні виклики й актуалізувати глибинні культурні пласти. Мюзикл можна вважати важливим інструментом діалогу між минулим і сучасністю, який збагачує культурний ландшафт і сприяє глибшому розумінню архетипів як основи природи людини та мотивації її вчинків.

Ключові слова: архетип, акторське мистецтво, мюзикл, персонаж, драма, сучасні музичні стилі.

Natalia ARKHIPOVA

Candidate for the degree of Doctor of Philosophy, Senior Teacher of the Department Musical Art and Sound Engineering, International Humanitarian University, Fontanska doroga 33, Odesa, Ukraine, 65009

ORCID: 0009-0003-5524-9639

To cite this article: Arkhipova, N. (2024). Arkhetypovi obrazy u zhanri miuzyklu: kulturna spadshchyna i transformatsiia u dzerkali chasu [Archetypal images in the musical genre: cultural heritage and transformation in the mirror of time]. *Fine Art and Culture Studies*, 6, 3–8, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-6-1>

ARCHETYPAL IMAGES IN THE MUSICAL GENRE: CULTURAL HERITAGE AND TRANSFORMATION IN THE MIRROR OF TIME

The purpose of the work is to analyze archetypal images in the musical genre, their cultural heritage and transformations in the context of socio-cultural changes and audience demands. The study is aimed at identifying the relationship between

key archetypes and characters in the musical, which influence the structure and dramaturgy of stage works, as well as the transformation of character archetypes in connection with the evolution of the genre in a historical and modern perspective. The emphasis is on the role of the musical as a multi-layered artistic phenomenon that combines the traditions of myth, classical literature and pop culture.

The research methodology is based on an interdisciplinary approach that combines elements of psychology, cultural studies and musicology. The article uses a general analysis of classical and modern musicals, in particular works based on mythological and literary plots, which allows us to trace the preservation and modification of the archetypes of the hero, antagonist, father, shadow, sage and others.

The scientific novelty of the study lies in highlighting the process of adaptation of archetypal structures in the musical genre, taking into account the influence of socio-cultural changes. The article analyzes how archetypes change in accordance with audience requests, technological progress and globalization trends. For the first time, the transformation of archetypes in the context of musical means of expression and stage aesthetics is studied.

The conclusions emphasize that archetypal images are the core of the dramaturgy of the musical genre, providing it with integrity and versatility. At the same time, their adaptation to modern conditions demonstrates the genre's ability to integrate new social challenges and actualize deep cultural layers. The musical can be considered an important tool for dialogue between the past and the present, which enriches the cultural landscape and contributes to a deeper understanding of archetypes as the basis of human nature and the motivation of its actions.

Key words: archetype, acting, musical, character, drama, modern musical styles.

Актуальність проблеми. Мюзикл є одним із найпопулярніших жанрів сучасного сценічного мистецтва, який поєднує драму, музику, танець і візуальну естетику. Його багатогранність та здатність адаптуватися до запитів сучасної аудиторії роблять жанр актуальним для культурологічних, музикознавчих, історичних та інших досліджень.

Архетипи, як універсальні моделі колективного несвідомого, створюють основи для структури й драматургії мюзиклів, забезпечуючи зв'язок між глядачем і глибокими культурними традиціями. Однак у сучасному світі, позначеному глобалізацією і технологічними зрушеннями, архетипи зазнають трансформацій та нового синтезу, що потребує ретельного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження архетипів персонажів у мюзиклах є міждисциплінарною темою, яка поєднує музикознавство, театрознавство та психологію.

Карл Густава Юнг – швейцарський психоаналітик, теоретик глибинного психоаналізу та засновник аналітичної психології, одного з ключових напрямків психоаналітичної думки. У своїх дослідженнях він приділяв особливу увагу архетипам, які розглядав як універсальні колективні символи, глибоко закорінені у несвідомому. Юнг трактував архетипи як базові структурні елементи колективного несвідомого, яке є спільним для всього людства, незалежно від культурно-історичного контексту. На його думку, архетипи виступають формальними матрицями поведінки або символічними образами, що слугують основою для формування конкретних, змістовно наповнених образів, які,

у свою чергу, знаходять відображення у стереотипах свідомої діяльності людини. Виходячи з його теорії, можна виділити наступні основні архетипи, які формують структуру особистості: Персона, Тінь, Аніма, Анімус, Самість, Герой, Мудрець, Блазень, Матір, Батько, Дитина.

Теорія архетипів Карла Юнга знайшла застосування в дослідженнях літератури, кіно, театру та музики. Дуже важливу роль у адаптації теорії архетипів до потреб сучасного суспільства у різних сферах зіграла Керол С. Пірсон (Carol S. Pearson) – американська авторка та освітянка, яка розробила нові теорії та моделі, базуючись на працях Карла Густава Юнга (C. G. Jung), Джеймса Гілмана (James Hillman), Джозефа Кемпбелла (Joseph Campbell) та інших теоретиків глибинної психології. Її дослідження спрямовані на популяризацію та прикладне використання теорії архетипів, а також для розуміння людської поведінки, мотивацій, життєвих наративів. У співпраці з Г'ю Марром (Hugh Marr), Пірсон створила «Pearson-Marr Archetype Indicator» (PMAI) – інструмент для оцінки архетипів, опублікований Центром застосування психологічних типів (Center for Applications of Psychological Type, CAPT), який пропонує класифікацію з двадцяти наступних архетипів:

1. The Innocent / Невинний: символізує наївність, чистоту, оптимізм і прагнення до безпеки.
2. The Orphan / Сирота: представляє відчуження, прагнення належати до групи, боротьбу з несправедливістю.
3. The Warrior / Воїн: уособлює силу, мужність, рішучість і бажання досягати мети.
4. The Caregiver / Опікун: архетип турботи, підтримки, самопожертви та співчуття.

5. The Seeker / Шукач: символізує прагнення до пригод, нових горизонтів і самопізнання.

6. The Lover / Закоханий: уособлює пристрасть, відданість, красу і гармонію у стосунках.

7. The Destroyer / Руйнатор: архетип трансформації через руйнування, символ кінця, що передуює новому початку.

8. The Creator / Творець: представляє творчість, уяву, інновації та прагнення створити щось значуще.

9. The Ruler / Правитель: символізує контроль, відповідальність, вплив і організованість.

10. The Magician / Маг: архетип перетворення, використання мудрості для досягнення змін.

11. The Sage / Мудрець: уособлює знання, істину, раціональність і пошук сенсу життя.

12. The Jester / Блазень: символ гри, гумору, спонтанності та радості життя. (Pearson, Marr, 2002, с. 11–36).

У кінематографі вагомий внесок зробив Стюарт М. Камінський (Stuart M. Kaminsky), який фактично розпочав процес застосування архетипів К.Г. Юнга до кінематографа та телебачення у своїх роботах: «Жанри американського кіно» («American Film Genres», 1988) та «Жанри американського телебачення» («American Television Genres», 1988). (Kaminsky, 1985).

В контексті мюзиклу такі дослідники, як Джон Кенрік (John Kenrick), Раймонд Кнепп (Raymond Knapp) у своїх роботах доводять, що мюзикл, як жанр, здатен особливо вдало діяти у темі переосмислення психологічних трансформацій людини під впливом оточуючих обставин, тому що він дає не лише можливість розіграти драматичні версії альтернативних ідентичностей, а й матеріал для виконання таких альтернатив у реальному світі за допомогою мистецтва: через музичний матеріал, візуальну картину, літературний сюжет та персонажів. (Kenrick, 2008; Knapp, 2006).

Серед сучасних науковців, які досліджують значущість впливу теорії архетипів на вибудову персонажів у музикальному театрі можна виділити дисертацію професора Йоркського університету (Великобританія) Річарда Оукмена «Маму треба відпустити: Аналіз персонажів з архетипом матері в музичному театрі» («Mamma's Gotta' Let Go: A Character-Driven Analysis of the Mother Archetype in Musical

Theatre»), яка була написана у 2017 році. Як він сам зазначив у авторефераті до дисертації: «У рамках цієї дипломної роботи я прагну дослідити, як конкретний архетип персонажу можна досліджувати через його зв'язок із відповідним соціальним та психологічним дискурсом» (Оукмен, 2017, с. 2).

Мета дослідження – проаналізувати архетипові образи персонажів у мюзиклі, культурну спадщину та трансформації даних образів у контексті соціокультурних змін. **Завданням** є виявлення ключових архетипів, які формують драматургію мюзиклу, а також дослідження їхнього впливу на еволюцію жанру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Американський мюзикл, що виник як розважальний жанр на межі XIX та XX століть, поступово еволюціонував від простих, стереотипних образів до багатограних, психологічно складних персонажів. Ця трансформація відображає культурні, соціальні та художні зміни, що відбувалися у суспільстві, зростаючу майстерність авторів і режисерів у створенні складних наративів та багатограних характерів, а також відображає запит суспільства на більш глибокий співчутливий емоційний досвід, якого вони очікують від сценічного дійства.

У середині XX століття, з появою таких композиторів як Річард Роджерс і Оскар Хаммерштейн II, мюзикл почав еволюціонувати. Постановки «Oklahoma!» (1943) і «South Pacific» (1949), включали персонажів, які мали чітку мотивацію та глибокий внутрішній світ. Такі соціальні теми як расизм, класова нерівність і війна, почали інтегруватися у сюжет, що сприяло створенню багатограних образів героїв, які прагнули до боротьби за свободу та відстоювання демократичних принципів.

Епоха після 1960-х років принесла ще глибший рівень психологізації персонажів. У мюзиклах «West Side Story» (1957) Леонарда Бернастайна та «Cabaret» (1966) Джона Кандера і Фреда Ебба герої відображали не лише суспільні проблеми, але й особистісні конфлікти на тлі суспільних викликів – внутрішні страхи, невпевненість і боротьба з власною ідентичністю. Вперше музичний театр став простором для осмислення таких складних тем, як сексуальність, політичні ідеї та міжкультурна взаємодія у особистому досвіді.

У сучасному мюзиклі архетип Героя представлений амбівалентним персонажем, або поєднує в собі декількох архетипів, завдяки чому виникають внутрішні та зовнішні конфлікти. У класичних творах, таких як «Привид опери», головна героїня (співачка Кристин) поєднує риси романтичного шукача й рятівника. В деяких сучасних мюзиклах (наприклад, в спектаклі «Гамільтон») архетипу Героя надані актуальні риси соціальної відповідальності й прагнення змін. Щодо архетипу Антагоніста зазначимо, що у драматичному сюжеті він, як правило, постає в якості тіньового відображення архетипа Героя (архетип Тіні). У «Привиді опери» це – містична постать Привида, який, попри негативні риси, викликає співчуття у глядача. У сучасних мюзиклах Антагоністи також нерідко втілюють системні виклики, наприклад, у «Гамільтоні» – це політичні опоненти, що уособлюють застій і консерватизм.

Взагалі, сучасні мюзикли дедалі частіше звертаються до соціальних і політичних тем. Це, в свою чергу, відображається у зміні архетипів: так, архетип Героя стає складнішим, архетип Антагоніста – менш однозначним, а сюжет акцентує увагу на колективних проблемах.

Також важливим фактом виступає амбівалентність персонажів та їх здатність переходу з темного боку на світлий і навпаки, що дуже часто стає поворотним моментом у драматургії твору та спрямовує життя персонажів у інше, неочікуване русло. Наприклад, Чарівник у мюзиклі «Wicked» («Чародійка») уособлює архетип Батька, який на початку виступає у позитивному аспекті та демонструє авторитет, силу, захист, законність та порядок, але потім відкривається його сутність та справжня мотивація вчинків, і він перетворюється на тирана, який прагне за допомогою головної героїні Ельфаби отримати безмежну владу.

Музична мова мюзиклів в усі часи залишалася під впливом відповідних часу популярних жанрів музичної культури, що є одним із ключових факторів трансформації його музичної мови в останні десятиліття. Інтеграція популярних музичних стилів, тем і художніх підходів дозволила мюзиклам адаптуватися до нових поколінь аудиторій і зберегти актуальність у мінливому культурному середовищі. Спостерігаючи за розвитком мюзиклу від класичної оперети крізь еру свінгу, рок-н-ролу,

року та джазу сьогодні ми можемо спостерігати своєрідний календар популярних стилів в ті чи інші часи.

Серед сучасних вистав яскравими прикладами жанрово-стильового розмаїття можуть стати такі мюзикли як:

1. «The Lion King» (1997 р.), що містить сучасні афро-бітові та джазові мотиви. У музиці Елтона Джона поєднується західна поп-культура із традиційними африканськими ритмами.

2. «American Idiot» (2010 р.). Мюзикл заснований на музичному матеріалі однойменного альбому панк-рок гурту Green Day. Музика та тексти пісень відображають політичні настрої та соціальні виклики покоління 2000-х. Цей мюзикл зберігає енергію та дух панк-року, перетворюючи його на театральне мистецтво.

3. «Hamilton» (2015 р.). Цей мюзикл за авторством Ліна-Мануеля Міранди є яскравим прикладом інтеграції сучасного хіп-хопу, репу та R&B у бродвейську традицію. У ньому використовується реп як основний засіб розповіді, що робить постановку доступною для розуміння молодшою аудиторією та популярною у масовій культурі. Саундтрек, який отримав премію «Греммі», включає мелодії, натхненні такими виконавцями, як Jay-Z, Nas та The Notorious B.I.G.

4. «Dear Evan Hansen» (2016). Автори Бендж Пасек і Джастін Пол використовують сучасні поп-рокові та електронні мотиви, щоб відобразити теми, близькі сучасній молоді, такі як соціальна ізоляція, проблеми самовизначення і вплив соціальних мереж. Композитори створили музику, яка звучить дуже схоже на сучасні популярні музичні хіти, що дозволило саундтреку потрапити в чарти Billboard і знайти відгук серед слухачів поза межами театру.

5. «Moulin Rouge! The Musical» (2019 р.), якій інтегрує відомі хіти популярної музики, включаючи композиції Елтона Джона, Бейонсе, Lady Gaga та інших популярних виконавців сучасності. Вплив диско, глем-року та популярних хітів 2000-х років створює атмосферу сучасного музичного шоу, яке одночасно звертається до різних поколінь аудиторії.

6. «Hadestown» (2019 р.) – мюзикл, який переосмислює давньогрецький міф про Орфея та Еврідіку з використанням поєднання інди-

поп музики, фолк музики та джазу. Композиторка Анаїс Мітчелл створила музичний світ, що резонує із сучасною аудиторією завдяки своїй атмосферності та інтимності. Музика мюзиклу часто порівнюється зі звучанням артистів, таких як Bon Iver чи Hozier.

Аналіз музичної мови має велике значення для повного розкриття образу персонажу та його особистості, оскільки у мюзиклі існування героя розширюється і ускладнюється через необхідність поєднання вокальних, хореографічних і драматичних навичок виконавця. Це напряду пов'язано з поняттям «амплуа», через яке дуже чітко простежується архетиповість у музичному театрі.

Амплуа – це категорії ролей, які відповідають зовнішнім та внутрішнім якостям актора. Також амплуа формується на основі певних ознак, які впливають на характер виконання ролі та побудову драматургії вистави. Поняття «амплуа» бере початок із театральної традиції, де воно позначає типажі персонажів (комічний, драматичний, героїчний тощо). Крім цього, кожне амплуа в мюзиклі передбачає володіння специфічним вокальним стилем. Наприклад, герої-романтики часто виконують свої партії у квазі-класичному вокальному стилі, якій називається Leggit, тоді як комічні персонажі використовують більш ексцентричні та експресивні стилі співу. Танцювальні вимоги варіюються залежно від ролі: від складних сольних номерів до ансамблевих виступів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У контексті мюзиклу архетипи

виступають засобом, який сприяє акторові не лише більш глибокому осмисленню свого персонажу, але й підвищує інтерналізацію образу та його автентичність. Чітко окреслені архетипові образи є фундаментом для побудови загошення конфлікту у сюжеті, що, в свою чергу, лежить в основі драматургії мюзиклу, забезпечуючи жанру цілісністьсюжету. Адаптація архетипів персонажів до сучасних умов демонструє здатність жанру інтегрувати нові соціальні виклики зберігаючи при цьому культурну спадщину і колективні символи, що глибоко закорінені у несвідомому людини. Мюзикл залишається інструментом діалогу між минулим і сучасністю, та сприяє глибшому розумінню архетипів і їхньої ролі в людській мотивації та поведінці.

Перспективи подальших досліджень містять низьку напрямів, таких як: розгляд амплуа актора мюзиклу через юнгіанську концепцію архетипів, також можна рухатись у напрямку дослідження психологічних аспектів архетипу саме персонажу у контексті драматургії сценічного твору. З іншого боку, можна розглядати психофізичні особливості актора, які сприяють створенню заданного сценічного образу. Також архетипи можуть стати у нагоді для побудови режисерських підходів у репетиційному та постановочному процесі, а також при спостереженні психологічного стану акторів у процесі роботи над роллю. Ще одним цікавим напрямом може стати дослідження гендерних аспектів у формуванні архетипових образів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Юнг К. Г. Аналітична психологія. Львів : Центр учбової літератури, 2022. 250 с.
2. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме; пер. з нім. К. Котюк. Львів, Астролябія, 2018. 608 с.
3. Яценко Т. С. Архаїчний спадок психіки: психоаналіз феноменології проблеми. Дніпро : Інновація, 2019. 284 с.
4. Everett W. A., Laird P.R. Historical Dictionary of the Broadway Musical. Rowman & Littlefield, 2016. 453 с.
5. Kayes G. Singing and the Actor. London : A & C Black, 2004. 208 p.
6. Kaminsky S. M. American Film Genres. Nelson-Hall, 1985. 238 с.
7. Kenrick J. Musical Theatre: A History. Continuum Intl Pub Group, 2008. 408 с.
8. Knapp R. The American Musical and the Performance of Personal Identity. Princeton : Princeton University Press, 2006. 480 с.
9. Kogan S. The Science of Acting. Taylor & Francis, 2009. 296 с.
10. Oakman R. Momma's Gotta' Let Go: A Character-Driven Analysis of the Mother Archetype in Musical Theatre. York : University of York Music, 2017. 123 с.
11. Pearson C. S., Marr H. K. Introduction to archetypes: a companion for understanding and using the Pearson-Marr Archetype. Gainesville : Center for Application of Psychological Type. 2002. 57 с.

REFERENCES:

1. Yunh, K. H. (2022). Analitychna psykholohiia [Analytical psychology]. Lviv : Tsentru uchbovoi literatury.
2. Yunh, K. H. (2018). Arkhetypy i kolektyvne nesvidome [Archetypes and the collective unconscious]; per. z nim. K. Kotiuk. Lviv, Astroliabiia.
3. Yatsenko, T. S. (2019). Arkhaichniy spadok psykhyky: psykhoanaliz fenomenolohii problemy [Archaic legacy of the psyche: psychoanalysis of the phenomenology of the problem]. Dnipro : Innovatsiia.
4. Everett, W. A. & Laird, P. R. (2016). Historical Dictionary of the Broadway Musical. Rowman & Littlefield.
5. Kayes, G. (2004). Singing and the Actor. London : A & C Black.
6. Kaminsky, S. M. (1985). American Film Genres. Nelson-Hall.
7. Kenrick, J. (2008). Musical Theatre: A History. Continuum Intl Pub Group.
8. Knapp, R. (2006). The American Musical and the Performance of Personal Identity. Princeton: Princeton University Press.
9. Kogan, S. (2009). The Science of Acting. Taylor & Francis.
10. Oakman, R. (2017). Momma's Gotta' Let Go: A Character-Driven Analysis of the Mother Archetype in Musical Theatre. York: University of York Music.
11. Pearson, C. S., Marr, H. K. (2002). Introduction to archetypes: a companion for understanding and using the Pearson-Marr Archetype. Gainesville: Center for Application of Psychological Type.